

СПЕЦИЈАЛНА МИСИЈА ЗА ПРОЦЕНКА НА ИЗБОРИ Република Северна Македонија – Предвремени парламентарни избори, 15 јули 2020

ИЗЈАВА ЗА ПРЕЛИМИНАРНИ НАОДИ И ЗАКЛУЧОЦИ

Предвремените парламентарни избори на 15 јули генерално беа спроведени ефективно и покрај прилагодувањата како одговор на пандемијата со Ковид-19, но правната стабилност беше нарушена со суштински ревизии на Изборниот законик и последователна *ad hoc* регулатива донесена за време на вонредната состојба. Кампањата, иако со негативен тон, беше вистински конкуретна и учесниците беа во можност да ги пренесат своите пораки и покрај ограничувањата на вообичаената комуникација. На медиумското известување за изборите му недостасуваше критички осврт на платформите, а одредбите во врска со платеното политичко рекламирање ги фаворизираа трите најголеми партии. Денот на изборите се одвиваше непречено и покрај техничките предизвици во објавувањето на резултатите и забелешките во врска со регистрацијата на гласачи.

Предвремените парламентарни избори првично беа закажани за 12 април 2020 година.¹ Среде глобалната појава на Ковид-19, на 18 март претседателот прогласи 30-дневна вонредна состојба и на 21 март изборите беа суспендирани со уредба на владата, кој пропишуваше продолжување на изборниот процес од денот на укинување на вонредната состојба. Вонредната состојба беше продолжена четири пати, а последниот пат само осум дена, со цел да се презакажат изборите.² Преодната влада составена од претставници на владејачката партија и опозицијата, беше претходно формирана во јануари 2020 година, по оставката на премиерот, во очекување на предвремените избори, и на истата ѝ беа доделени вонредни законодавни овластувања. Голем број оспорувања на легитимитетот на претседателските одлуки за воведување вонредна состојба без одобрување од собранието и на законодавните овластувања доделени на владата беа поднесени до Уставниот суд. Конечниот датум за избори на 15 јули беше одреден со долготрајни преговори помеѓу политичките партии во врска со потребата од повторно воспоставување на постојана влада и собрание и безбедносни мерки за спроведување избори за време на пандемијата.

Изборите беа спроведени според законска рамка која беше суштински измената пред самото нивно распишување, спротивно на меѓународните добри практики.³ Уسوените амандмани на Изборниот законик во февруари 2020 година делумно адресираа некои препораки на ОДИХР за прашања како регистрација на гласачи, транспарентност при решавање на изборните спорови, роковите за поднесување извештаи за финансирањето на кампањата и надзор на кампањата.⁴ Сепак, повеќето препораки на ОДИХР и понатаму се неадресирани, вклучително и оние што се однесуваат на универзалноста и еднаквоста на гласот во изборната единица во странство, ревизија на границите на изборните единици од страна на независно тело, правата на лицата со

¹ Барањето за распишување предвремени парламентарни избори беше предизвикано од одлуката на Советот на ЕУ во октомври 2019 година да не се отворат преговори за пристапување на земјата во Европската унија (ЕУ), што многумина го сметаа за тешко разочарување за владејачката партија и ја наведе владата да поднесе оставка. На 16 февруари, претседателот го распушти собранието и распиша предвремени избори.

² Уставот пропишува воведување вонредна состојба само во случај на големи природни непогоди или епидемии. Освен тоа, одлуката на 15 јуни беше донесена два дена по истекот на претходната одлука, што сепак, не доведе до никакви изборни активности, спротивно на обврзувачката уредба на владата од 21 март.

³ Став II.2.б. од [Кодексот на Венецијанската комисија за добри практики во изборните прашања](#) и став II.58 од Извештајот за појаснување.

⁴ Види претходни [извештаи на ОДИХР за изборите во Северна Македонија](#), вклучително и периодичниот извештај од април 2020 г.

попеченост и ефективна ревизија на финансирањето на кампањата. Постојните недоследности, празнини и двосмислени формулации ја нарушуваат правната сигурност и бараат значителна дополнителна ревизија.⁵

И покрај судското толкување дека законодавните овластувања на владата за време на вонредна состојба ќе бидат прилагодени на вонредните потреби, обврзувачките владини уредби се однесуваа на голем дел од јавниот живот, вклучително и на изборните процедури кои според Изборниот законик се во надлежност на други институции, заменувајќи ги нивните одлуки.⁶ Уредбите ги регулираа продолжувањето и спроведувањето на изборниот процес, валидноста на претходно спроведените процедури, регистрацијата на гласачи и кампањата во медиумите и утврдија стандарди и процедури за почитување на здравствените протоколи, вклучувајќи и дополнителен ден за гласање на гласачите кои се позитивни на Ковид-19 и лицата во самоизолација. На владината регулатива за настани во затворен и отворен простор ѝ недостасуваше доследност и консолидација, со што се наруши правната сигурност и имплементацијата. Целокупно, постојаното усвојување амандмани на уредбите влијаеше на општото разбирање на нивната суштина и валидност.⁷

Изборите беа спроведени од структура на три нивоа предводена од Државната изборна комисија (ДИК), која е поддржана од професионална стручна служба. Изборната администрација ги спроведе своите должности во рамките на законските рокови, и покрај компликациите предизвикани од прекилот на изборниот процес и загриженоста на ДИК во врска со изборниот роковник, која ја изрази јавно во текот на вонредната состојба. ДИК ги носеше одлуките колегијално, често со суштински дискусии, на седници кои беа отворени за набљудувачите и беа пренесувани во живо на веб-страницата на државната Македонска информативна агенција (МИА) и на Фејсбук страната на ДИК. Повеќето седници на ДИК беа најавувани доцна, но одлуките и записниците беа објавувани на веб-страницата на ДИК навремено, што придонесуваше за целокупната транспарентност на процесот. Меѓутоа, одлуките по приговорите не беа доследно објавувани, а онлајн апликацијата за приговори не беше функционална во текот на целиот изборен процес, и покрај претходните препораки на ОДИХР за решавање на ова прашање. Недостатокот на постојан персонал во правното и информатичко-техничкото одделение го намали целокупниот оперативен капацитет на ДИК, и покрај претходните препораки на ОДИХР.

Соговорниците на СМПИ на ОДИХР генерално изразија задоволство од ефективноста на ДИК, иако некои ја ставија во прашање партиската структура на Комисијата. Поради суспендирањето на изборните активности, ДИК функционираше со мандат кој, со уредба на владата, беше продолжен на шест месеци од денот на изборите. ДИК е составена од седум члена (вклучително и три жени) номинирани од парламентарните политички партии (четири од владејачките партии и три од опозицијата). Пред определувањето на датумот за избори, членовите на ДИК беа остро

⁵ Неконзистентната регулатива ги вклучува нормите за водење и ажурирање на регистарот на гласачи, изготвување на избирачките списоци, регистрација на гласачи во изборната единица во странство, неусогласени рокови за регистрација на гласачи и кандидати, водење кампања и рокови во кампањата, одредување на цените за политичко рекламирање и распределба на политичките квоти за рекламирање меѓу учесниците во кампањата, дистрибуција на надоместоци од буџетот за трошоците во кампањата, поднесување извештаи за непаричните донации за кампањски цели, опфатот на финансиските извештаи, затворање на кампањските сметки, поделба на овластувањата за решавање спорови меѓу изборните органи.

⁶ Владата ги редистрибуираше квотите за платено политичко рекламирање во радиодифузните медиуми и ги измени надоместоците од буџетот за платено политичко рекламирање, што првично беше во надлежност на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ) и ДИК.

⁷ Во став 58 од Контролната листа за владеење на правото на Венецијанската комисија од 2017 година се вели дека „[...] законот мора, каде што е тоа можно, да биде прогласен пред имплементацијата и неговите ефекти да бидат предвидливи: исто така мора да биде формулиран со доволна прецизност и јасност за да им овозможи на правните субјекти да го регулираат однесувањето во согласност со него”.

поделени по партиска линија по однос на правната основа за одредување на датумот, поради што Комисијата го немаше потребниот кворум за да го одобри новиот изборен роковник.⁸

Пониските нивоа на изборната администрација ја сочинуваат 80 општински изборни комисији (ОИК) и 3480 избирачки одбори (ИО). Сите членови на ОИК и тројца од петте члена на ИО се избираат по случаен избор од страна на ДИК, од редовите на државните и општинските службеници. Застарената база на податоци за државните службеници, наведена и во претходните извештаи на ОДИХР за изборите, го забави процесот на замена на значителен број членови на комисиите, прво, заради одлуката на владата во март да се повлечат околу 3200 медицински лица заради потребите поврзани со Ковид-19, а потоа и заради оставката на сличен број на други членови на ОИК и ИО, кои главно како причина наведуваа загриженост заради Ковид-19 или здравствени проблеми. Сепак, овие компликации како да не резултираа со значајни оперативни проблеми во подготовката на изборите.

ДИК исто така формираше 67 посебни избирачки одбори за спроведување на предвременото гласање на 13 јули, за гласачите позитивни на Ковид -19 и гласачите во самоизолација. Посебните ИО ги сочинуваа тројца здравствени работници и двајца претставници на политички партии. ДИК се соочи со значителни предизвици при формирањето на посебните избирачки одбори. Од 300 здравствени работници првично избрани за работа во одборите, над една третина побараа изземање.

На 22 јуни, Комисијата за заразни болести усвои здравствен протокол со процедури за спроведување на денот на изборите. На изработката на документот ѝ претходеа консултации со ДИК и со организациите на граѓанското општество, иако според неколку соговорници овие консултации беа ограничени и препораките не беа целосно вклучени. Врз основа на протоколот, ДИК исто така донесе упатства за процедурите на денот на гласање, како и за пријавување и гласање на гласачите позитивни на Ковид-19 кои се во карантин и соодветни заштитни упатства за изборните службеници. Меѓутоа, празнината во планот за обука која се јави како последица на суспендирањето на изборите создаде предизвици во обезбедувањето систематска обука за здравствените прилагодувања на процедурите на денот на изборите. Беше овозможена дополнителна обука. ДИК исто така ги ревидираше просториите на избирачките места за да овозможи соодветно физичко дистанцирање согласно предвиденото во протоколите, иако потврди дека во многу случаи придржување не било возможно заради недостиг на соодветни достапни локации. Позитивно е што ДИК спроведе опсежна кампања за едукација на гласачите, со која се информираше за здравствените прилагодувања на процедурите на денот на изборите и која беше спроведена на неколку јазици, на традиционалните медиуми и онлајн медиумите.

Граѓаните кои до денот на изборите наполниле 18 или повеќе години, и се со постојано живеалиште, имаа право на глас. Лицата на кои им е одземена деловната способност со судска одлука врз основа на интелектуална или психо-социјална попреченост немаат право на глас, спротивно на меѓународните обврски и претходните препораки на ОДИХР.⁹ Согласно претходните препораки на ОДИХР, Министерството за внатрешни работи ѝ го достави на ДИК списокот со гласачи чиешто лични карти истекле во периодот помеѓу распишување на изборите и денот на избори, со што се зајакна инклузивноста на избирачкиот список. Меѓутоа, за да

⁸ На пример, претседателот и потпретседателот на ДИК не свикаа седница за да утврдат нов изборен роковник по завршувањето на претпоследната вонредна состојба, пред изборите тогаш закажани за 5 јули. Според деловникот на ДИК, за кворум е потребно присуство на претседателот или потпретседателот.

⁹ Според Државната изборна комисија, ова ограничување се однесува на околу 880 граѓани.

добајат гласачко ливче, сите гласачи сè уште треба да приложат важечка лична карта или пасош.¹⁰

Согласно законот, ДИК беше првично одговорна за изготвување на избирачкиот список врз основа на ажурирања доставени од Министерството за внатрешни работи, Управата за водење на матични книги и судовите. Пред суспендирањето на изборниот процес, јавниот увид во избирачкиот список беше завршен и примероци од избирачкиот список беа доставени до политичките партии. Додека новиот изборен роковник овозможува ажурирања на регистарот на гласачи со кои се исклучуваат починатите лица и се вклучуваат граѓани кои полнат 18 години, за оваа нова група не беше овозможен период за јавен увид. На 1 јули, избирачкиот список беше затворен со бројка од 1.814.263 граѓани, од кои 83.054 се пријавени со привремен престој во странство. Таквите гласачи се евидентираат на посебен список кој се доставува до сите избирачки одбори. Дополнително, до законскиот рок од 8 јули, ДИК евидентираше 759 гласачи позитивни на Ковид-19 или гласачи во самоизолација за предвременно гласање на 13 јули и 10.822 барања за мобилно гласање на 14 јули, дома или во болници, установи за вонсемејна грижа и казнено-поправни установи. Според официјалната статистика, 989 лица беа позитивни на Ковид-19 односно беа ставени во самоизолација по рокот од 8 јули, така што немаа право на глас. Организирањето на гласање во странство се заснова на активна регистрација за којашто е потребен праг еднаков на гласовите потребни за да се освои мандат на последните избори. Процесот на пријавување беше завршен на 17 март, пред суспендирањето на изборите, а прагот од 6.534 пријавени гласачи, кој беше утврден за овие избори, не беше постигнат.

Многу соговорници на СМПИ на ОДИХР изразија загриженост во врска со точноста на избирачкиот список, главно сметајќи дека бројот на регистрирани гласачи го надминува бројот на граѓани со постојано живеалиште, со што се зголемува стапката на апстинирање. Долгорочните структурни прашања како што се недоволната стандардизација на адресните податоци и хармонизацијата меѓу институциите, согласно идентификуваното во претходните извештаи на ОДИХР, остануваат неадресирани. Ефикасноста и точноста на регистрацијата на гласачи е дополнително погодена од ограничениот информациско-технички капацитет на ДИК, поради што не беше спроведена дополнителна опсежна контрола на квалитетот на избирачкиот список.

Регистрацијата на кандидати беше завршена помеѓу 12 и 20 март, пред суспендирањето на изборите, во инклузивен процес. За овие избори, ДИК пушти во употреба нова онлајн апликација за поднесување на кандидатските листи. Кандидатите можеа да се предлагаат од регистрирани политички партии и коалиции, како и од групи на избирачи, во земјата и во странство. Кандидатите номинирани од избирачи требаше да соберат најмалку 1000 потписи за поддршка од избирачи кои имаат живеалиште во соодветната изборна единица. За првпат, и согласно претходна препорака на ОДИХР, потписите со поддршка на избирачите можеа да се собираат во нотарски канцеларии како и на овластени локации пред службени лица на ДИК. До крајот на периодот за пријавување, ниту една група избирачи не успеа да поднесе листа, бидејќи не ги собра потребните потписи. ДИК регистрираше вкупно 12 политички партии и 3 коалиции со вкупно 1598 кандидати на 78 листи.¹¹ Сите поднесени листи го исполнуваа условот за 40 отсто застапеност на двата пола, а некои и го надминуваа ова барање.

¹⁰ Пасошите со истечен рок беа дозволени доколку нивната валидност истекла за време на периодот на траење на вонредната состојба.

¹¹ Коалициите се: коалиција на Социјалдемократскиот сојуз на Македонија (СДСМ) со БЕСА и одреден број помали партии, коалицијата предводена од Внатрешната македонска револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство (ВМРО-ДПМНЕ) и коалицијата на две етнички албански партии – Алијанса за Албанците (АА) со Алтернатива.

Официјалниот период за кампања започна на 24 јуни и заврши на полноќ, на 12 јули, пред првиот ден на предвремено гласање. Низа владини уредби пропишуваа безбедносни мерки што треба да се применуваат на јавни состаноци, вклучувајќи и користење на средство за дезинфекција на раце, физичко дистанцирање и носење маски. Пандемијата со Ковид-19 значително го измени стилот на кампањата, бидејќи партиите ги заменија традиционалните митинзи со митинзи од помал размер и го ограничи активизмот од врата на врата. И покрај околностите, партиите активно водеа кампања и беа во можност да ги пренесат своите пораки. Натпреварувачите, во голема мера, се потпираа на социјалните медиуми, со постирање видеа од локални состаноци на кои говореа кандидати и лидери на партии. Бројни кампањски реклами беа емитувани во радиодифузните и социјалните медиуми и билбордите беа видливи насекаде. Клучните прашања во кампањата ги вклучуваа пристапувањето кон НАТО и ЕУ, реформата на судството, економијата, социјалната помош и здравството.

Кампањата беше одбележана со негативна реторика за сметка на посуштинска дебата. Рекламите на Внатрешната македонска револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство (ВМРО-ДПМНЕ) содржеа лични напади врз лидерот на Социјалдемократскиот сојуз на Македонија (СДСМ), додека СДСМ предупредуваше за враќање на „режимот“ на поранешниот премиер од ВМРО-ДПМНЕ. Низата објавени незаконски снимки од политичките лидери дополнително придонесоа кон негативниот тон. Предлогот на Демократската унија за интеграција (ДУИ) за етнички Албанец како кандидат за премиер предизвика жестока дебата, како во рамките на етничките заедници така и помеѓу заедниците.

Изборниот законик содржи детални одредби кои се во прилог на поделбата помеѓу државата и партијата, пропишува правично користење на јавниот простор и забранува злоупотреба на државните ресурси. На 18 јуни, ДИК организираше потпишување на Кодекс за фер и демократски избори од страна на учесниците на изборите. На 29 јуни, претседателот на ДИК и министерот за внатрешни работи заедно ги повикаа учесниците во изборите да се придржуваат до законите, предупредувајќи на санкции за вршење притисок, принуда или поткуп на гласачите. СМПИ на ОДИХР забележа изолирани случаи на министри од различни партии кои ги мешаат нивните државнички функции и политичките активности. Имаше и наводи од опозициските партии за обиди за искористување во политички цели на програмите за социјална помош и дистрибуција на помош во врска со пандемијата со Ковид-19 и последователните економски неприлики. На СМПИ на ОДИХР не ѝ беа презентирани непобитни докази за таквата злоупотреба. Политичките партии ја известиле СМПИ на ОДИХР и за случаи на притисок врз носители на јавна должност, особено во западниот дел од земјата, вклучително и врз полицијата. Во последните денови пред изборите имаше неколку наводи за купување гласови во различни краеве на земјата, кои вклучуваа социјално ранливи луѓе, особено во Ромската заедница.

Некои партии правеле напори да ги истакнат жените во нивните кампањи. Кампањата на СДСМ се фокусираше на првите два кандидати во секоја изборна единица, по еден маж и една жена. Жените ја предводеа листата на ВМРО-ДПМНЕ во две изборни единици. И покрај позиционирањето на жените на изборните листи, жените политичари беа недоволно застапени во покривањето на кампањата од страна на медиумите. Жените сочинуваа 42 отсто од регистрираните кандидати, но сепак мониторингот на СМПИ на ОДИХР укажува дека известувањето за жените политичари во медиумите варираше помеѓу 4 и 14 отсто по кандидат, додека остатокот беше посветен на машките учесници. Жените кандидати со кои СМПИ на ОДИХР оствари контакт опишаа недостиг на поддршка за потенцијалните жени лидери во внатрешните партиски структури.

Изборните кампањи можат да бидат финансирани од парични и непарични донации, од физички и правни лица, донации на партии, членарина и банкарски заеми наменети за изборна кампања.

Трошоците во кампањата се ограничени на околу 110 денари (околу 2 евра) по регистриран гласач во една изборна единица (најмалку 490.830 евра во изборната единица 3 и најмногу 544.930 евра во изборната единица 1), но платеното политичко рекламирање во радиодифузните, печатените и онлајн медиумите се финансира директно од државата, преку посебен фонд со кој раководи ДИК.¹²

Законската рамка за финансирањето на кампањата налага дополнителна хармонизација за да се елиминираат празнините и недоследностите. Контрадикторните одредби особено се однесуваат на дозволената вредност на донациите за кампањски цели на кампањските и партиските сметки, пријавувањето на непаричните донации и хармонизирањето на временските рамки за нивно пријавување, со цел извештаите на Државната комисија за спречување на корупција (ДКСК) да ги рефлектираат наодите на ревизијата.¹³

На институциите коишто се надлежни за надзор врз кампањата им недостига капацитет заради недоволно буџетирање и човечки ресурси, што ја наруши контролата врз отчетноста и транспарентноста на финансирањето на кампањата. За овие избори, ДКСК одржуваше контакти со граѓанското општество за споделување информации за наводни повреди. Покрај тоа, Комисијата го зајакна надзорот врз кампањата со дополнителни 17 теренски набљудувачи, за кои имаше обезбедено меѓународна помош поради недостиг на соодветни државни средства, кои собираа докази за кампањските активности. Меѓутоа, наодите на набљудувачите не беа објавени, со што се пропушти можноста за зголемување на транспарентноста.

Нејасните одредби за поднесувањето периодични извештаи предизвикаа различни толкувања на нивниот опфат. Повеќето учесници во кампањата оценија дека рамката за периодични извештаи е излишна и сложена, со оглед дека три периодични извештаи треба да бидат доставени во кратки интервали до три институции (ДИК, ДКСК и Државниот завод за ревизија). Обврската за периодично пријавување на донациите беше почитувана од 9 од вкупно 15 учесници, а ДИК не ги објавуваше конзистентно периодичните извештаи на учесниците, со што се намали транспарентноста. Вториот извештај за донациите беше поднесен од страна на 10 од 15 учесници, кои пред сè пријавиле приватни донации и членарина. Неупотребувањето од страна на некои учесници на обрасците за извештаите го направи нејасно потеклото на средствата префрлени од сметките на политичките партии, со што се наруши униформното пријавување. Амандманите на Изборниот законик од 2020 година го скратија рокот за поднесување извештаи за финансирање на кампањата од четири на три месеци по изборите.¹⁴

Сите соговорници на СМПИ на ОДИХР оценија дека значителните подобрувања во слободата на медиумите во последните години не биле поткрепени со систематски реформи во медиумскиот сектор, како што е обезбедувањето политичка неутралност на јавната Македонска радио телевизија (МРТ) и медиумскиот регулатор. Многу соговорници изразија загриженост дека пандемијата со Ковид-19 резултирала со влошување на веќе тешките услови за вработување на новинарите. Тековната стагнација во рекламниот пазар предизвикана од пандемијата дополнително ја зголеми зависноста на медиумите од сопствениците и државните субвенции.

Изборниот законик детално го регулира постапувањето на медиумите, од распишување на изборите до завршување на кампањата. Сите радиодифузери и веб-страници коишто ги покриваат

¹² Едно евро изнесува околу 61 македонски денар.

¹³ Изборниот законик исто така содржи застарени одредби за државното надоместување на кампањските трошоци на учесниците чишто кандидати се избрани.

¹⁴ Став 200 од Насоките за регулатива за политичките партии на ОДИХР и Венецијанската комисија од 2011 година препорачува дека „[и]звештаите за финансирањето на кампањата треба да бидат поднесени до надлежните власти во период не подолг од 30 дена по изборите”.

изборите се должни тоа да го прават на фер, балансиран и непристрасен начин. Информативните емисии на МРТ во текот на кампањата се регулирани со прецизни одредби, кои беа критикувани од повеќето соговорници на СМПИ на ОДИХР како површни и дека ја нарушуваат уредничката независност. Иако двата телевизиски канали, МРТ-1 и МРТ-2, се придржуваа до овие обврски, барањата резултираа во делумно зголемување на известувањето за ВМРО-ДПМНЕ и коалицијата на Алијансата за Албанците и Алтернатива во споредба со СДСМ и ДУИ. Амандманите на Изборниот законик од февруари 2020 година дополнително ги принудиле националните радиодифузери да го надополнат известувањето за изборите со толкување на знаковен јазик, но повеќето радиодифузери кои ги следеше СМПИ на ОДИХР не се придржуваа до ова барање.

Бројните дебати и ток-шоу емисии главно беа користени од учесниците како платформи за заемни лични критики.¹⁵ Информативните емисии на сите национални радиодифузери кои ги следеше СМПИ на ОДИХР, површно известуваа за кампањските активности, кои беа во сенка на меѓусебните обвинувања, како и на последиците од објавените снимки на политичките лидери. Темелно аналитичко известување или дискусии за политиките главно не беа присутни во известувањето за кампањата, со што се ограничи можноста на гласачите да се информираат за изборот помеѓу конкретните политички алтернативи.

Во ударните термини информативните емисии се фокусираа на коалициите предводени од ВМРО-ДПМНЕ и СДСМ. Двата национални приватни радиодифузери, *Сител* и *Телма*, им обезбедија еднакво пропорционална, политички релевантна покриеност од 31 и 21 отсто, главно со неутрален тон. Во првите две недели од кампањата, *Канал 5* обезбеди еднаква покриеност за двајца главни учесници, меѓутоа во последната недела од кампањата, известувањето за кампањата на коалицијата предводена од СДСМ се зголеми во споредба со известувањето за ВМРО-ДПМНЕ. Спротивно на тоа, *ТВ Алфа* остро ја критикуваше владата и владејачката СДСМ со отстапување на главно негативно и неутрално известување од 28 и 40 отсто, додека ВМРО-ДПМНЕ доби 19 отсто покриеност, главно со неутрален и позитивен тон. Сличен тренд беше забележан и во *Алсат*, кој обезбеди околу 32 отсто со претежно негативна покриеност за ДУИ.

Платеното политичко рекламирање е целосно субвенционирано од државата. Законската рамка за алокација на средствата за платено време и дистрибуција на максималниот лимит за рекламирањето, беше изменета со уредба на владата донесена на 22 јуни, последниот ден од вонредната состојба. Одредбите ги фаворизираат коалицијата предводена од СДСМ, ВМРО-ДПМНЕ и ДУИ, кои имаа право да користат исклучиво за платено политичко рекламирање по околу 800.000 евра, додека другите дванаесет учесници имаа право да користат само по 30.000 евра.¹⁶ Учесниците не можеа да ги користат партиските средства за платено политичко рекламирање, со што се блокираше можноста да се купуваат дополнителни реклами од дванаесетте изборни листи чиешто заеднички дел од субвенциите беше значително помал од оние што им беа доделени поединечно на трите најголеми партии. Политичкото рекламирање на Google AdSense и на социјалните медиуми не е субвенционирано и посебно регулирано. Иако политичките партии екстензивно ги користеа овие кампањски методи, недостигот на транспарентност на таквите алатки оневозможува суштинска ревизија.

Иако регулаторот на медиуми, Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ), е обврзан да го следи рекламирањето во радиодифузните медиуми, не беше спроведена

¹⁵ Во текот на официјалниот период на кампањата, помеѓу 24 јуни и 12 July, СМПИ на ОДИХР ги следеше ударните термини (од 18:00 до 0:00) на седум радиодифузери: МРТ-1, МРТ-2, Алфа, Алсат, Канал 5, Сител и Телма.

¹⁶ Коалицијата предводена од СДСМ, ДУИ и ВМРО-ДПМНЕ имаа право индивидуално да откупат до три минути на еден час емитување, а останатите дванаесет политички партии заедно имаа право на вкупно две минути.

верификација и мониторинг на онлајн медиумите. Во текот на кампањата, АВМУ двапати формално ги потсети радиодифузерите за забраната за прикажување деца во промотивни материјали на учесниците, по идентификување на рекламните коишто ја повредиле одредбата.

СМПИ на ОДИХР забележа повеќе повреди на изборниот молк во медиумите на интернет, и во помала мера, во традиционалните медиуми. Освен тоа, одреден број политички партии продолжија да се рекламираат онлајн и на социјалните медиуми во текот на изборниот молк, а беше забележано и платено негативно политичко рекламирање во социјалните медиуми. АВМУ реагираше на три повреди на изборниот молк од страна на радиодифузните медиуми.

ДИК отфрли 42 приговори за предвремена кампања кои не беа поддржани со докази, без истите да ги разгледа мериторно. Одлуките беа формалистички и идентични во сите случаи и им недостасуваше суштинско резонирање, со формални одлуки кои се носеа по истекувањето на рокот, со што се отежна ефективност на правните лекови. За првпат ОИК имаа овластување да разгледуваат приговори за повреда на избирачко право на денот на изборите и во текот на предвременото гласање и нивните одлуки можеа да бидат директно обжалувани до Управниот суд. Поради паралелната надлежност во законот, ДИК разгледа 21 предмет, за кои претходно одлучила ОИК, и во некои случаи имаше спротивно мислење.¹⁷ На денот на избори, околу 40 приговори за индивидуалното избирачко право им беа оставени исклучиво на разгледување на ОИК. Постоенето на паралелни инстанци за решавање на приговори ја нарушува правната сигурност и е во спротивност со меѓународните добри практики.¹⁸ Механизмот за заштита на избирачките права на денот на избори не овозможува ефективен правен лек.

ДКСК утврди повреди во два од пет приговори кои наведуваа злоупотреба на државни ресурси.¹⁹ Управниот суд отфрли жалба против одлука на подрачна канцеларија на ДИК за регистрација на гласач поради недостиг на докази и ја утврди како неоснована жалбата против одлуката на ДКСК за злоупотреба на административни ресурси. Пандемијата со Ковид-19 влијаеше врз можноста на Управниот суд да одржува јавни расправи и навремено да формира судски совети за решавање на изборните спорови. Иако институциите одговорни за решавање на изборните спорови не ги објавуваа секогаш одлуките навремено, повеќето направија напори да обезбедат транспарентност со организирање на онлајн конференциски пренос на нивните седници.

Изборниот законик пропишува граѓанско, партиско и меѓународно набљудување. На 19 февруари, ДИК го усвои Кодексот за набљудување кој е обврзувачки за сите акредитирани групи, и кој беше изменет на 2 јули со цел да се обезбеди поголема транспарентност и слобода на движење на набљудувачите. ДИК акредитираше 2.551 граѓански и 102 меѓународни набљудувачи до истекот на рокот. Претставниците на повеќе организации на граѓанското општество и граѓанските набљудувачки организации, вклучувајќи ги и МОСТ, ЦИВИЛ - Центар за слобода и Инклузива, следеа клучни фази од изборниот процес и неговата достапност за лицата со попреченост, придонесувајќи за транспарентноста на процесот.

¹⁷ Околу 30 приговори се однесуваа на избирачкото право на гласачите кои гласаат дома или се во самоизолација, а ДИК утврди повреда во 9 случаи.

¹⁸ Види став II.3.3.в од Кодексот за добри практики во изборните прашања и став II.3.3.97 од Извештајот за појаснување.

¹⁹ Еден случај се однесуваше на употреба на државно возило за кампањски цели од страна на министер, а друг се однесуваше на незаконска дистрибуција на јавни средства во текот на кампањата врз основа на обврзувачка уредба од владата, за кој ДКСК покренa иницијатива за поведување кривична постапка. ДКСК отфрли три приговори кои наведуваа злоупотреба на државни ресурси, бидејќи оспореното дело и одлуките беа надвор од доменот на ограничувањата за кампањскиот период.

СМПИ на ОДИХР не спроведе систематско и опсежно набљудување на предвременото гласање и процедурите на денот на изборите. На 15 јули, во ограничениот број избирачки места кои беа посетени, гласањето беше генерално добро спроведено, при што ИО покажаа солидно познавање на процедурите за гласање. Беа забележани случаи на гласачи со нови документи за идентификација кои не беа вклучени во избирачките списоци. Беа пријавени мали оперативни проблеми од страна на изборната администрација.²⁰ Изборната администрација и гласачите во голема мера ги почитуваа здравствените протоколи, но некои од посетените простории не беа доволно пространи за да се обезбеди препорачаното дистанцирање помеѓу лицата. Со оглед дека бројот на дозволени гласачи на гласачко место соодветствуваше на бројот на гласачки паравани, дојде до собирање на редици гласачи во заедничките простории, особено таму каде што неколку гласачки места беа лоцирани во истите простории. Повеќето посетени гласачки места не беа приспособени за индивидуален пристап на лицата со телесна попреченост.

До СМПИ на ОДИХР стигнаа дојави за купување гласови во различни региони на земјата, пред и по денот на избори, особено кај Ромската заедница. До СМПИ на ОДИХР исто така стигнаа дојави за тензија и притисок врз гласачи во близина на гласачки места, особено во општините Кичево и Сарај, како и за насилан инцидент во Зајаз.

ДИК известуваше за излезноста со податоци со полова разделеност во текот на целиот ден и започна со објавување на прелиминарните резултати кратко време по затворањето на гласачките места, со што се зголеми транспарентноста. За овие избори започна употребата на нова онлајн апликација за електронски пренос на интервални податоци за излезноста како и за прелиминарните резултати. Известувањето за излезноста во текот на денот беше погодено од времени технички проблеми. Ноќта на изборите, претседателот на ДИК пријави сајбер напад којшто го ограничи капацитетот на ДИК да споделува податоци на веб-страницата, но истиот не влијаеше на преносот на резултатите. ДИК се прилагоди така што ги соопштуваше прелиминарните резултати преку директен стриминг на You Tube.

***Англиската верзија на овој извештај е единствениот официјален документ.
Неофицијални преводи се достапни на македонски и албански јазик.***

²⁰ На пример, неусогласените броеви на гласачките ливчиња во општина Липково резултираа со прекин на гласањето, кое продолжи по разјаснување на проблемот.

ИНФОРМАЦИИ ЗА МИСИЈАТА И БЛАГОДАРНОСТ

Скопје, 16 јули 2020 – Оваа изјава за прелиминарни наоди и заклучоци е проценка која има за цел да утврди дали изборите се во согласност со заложбите на ОБСЕ, меѓународните обврски и стандарди за демократски избори и со националното законодавство.

ОДИХР е потписник на Декларацијата за принципите на меѓународно набљудување на избори од 2005 година. Оваа изјава за прелиминарни наоди и заклучоци се дава пред завршувањето на изборниот процес. Финалната проценка на изборите ќе зависи делумно од спроведувањето на преостанатите фази на изборниот процес, вклучително и пребројувањето, сумирањето и објавувањето на резултатите и постапувањето по евентуалните постизборни приговори и жалби. ОДИХР ќе објави опсежен финален извештај, со препораки за евентуални подобрувања, околу осум недели по завршувањето на изборниот процес.

СМПИ на ОДИХР, предводена од Лаима Андрикиене, започна со работа на 19 јуни и се состои од главен тим од девет меѓународни експерти со седиште во Скопје. СМПИ на ОДИХР не спроведе систематско и опсежно набљудување на гласањето, броењето и сумирањето на гласовите на денот на изборите, согласно методологијата на мисиите на ОДИХР за проценка на избори. Сепак членовите на Мисијата посетија одреден број избирачки места на денот на изборите.

СМПИ на ОДИХР изразува благодарност до властите во Република Северна Македонија за поканата за набљудување на овие избори, и до Државната изборна комисија и Министерството за надворешни работи за укажаната помош. ОДИХР исто така изразува благодарност и до другите државни институции, политички партии, медиуми, организации на граѓанското општество и меѓународната заедница во земјата, за нивната соработка.

За повеќе информации, обратете се на:

- Лаима Андрикиене, шеф на СМПИ на ОДИХР (+389 2 3222558), во Скопје;
- Катја Андруш, портпарол на ОДИХР (+48 609 522 266), или
- Кира Касталдо, советник за избори во ОДИХР (+48 603 638 999), во Варшава.

Адреса на СМПИ на ОДИХР:

Никола Кљусев 6, 4-ти кат

1000, Скопје

тел +389-2-3222558, е-пошта: office@odihr.mk